

Водолазська Т. В.

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК «ТРЕТІЙ УЧИТЕЛЬ»

А Досліджуються інноваційні практики організації шкільного освітнього середовища, спрямовані на покращення процесу і результатів навчання учнів; на прикладах розкривається взаємозв'язок між освітнім середовищем і тим, як навчаються здобувачі освіти; подаються приклади організації освітнього середовища з практики автора статті.

Ключові слова: шкільне освітнє середовище; «третій учитель»; просторова організація класу

Актуальність проблеми. Останнім часом експертами в галузі освіти приділяється значна увага проблемі шкільного освітнього середовища. Окремі країни (Англія, Канада, США, Фінляндія тощо) реалізували низку аналітичних й інвестиційних програм із трансформації сучасного середовища в закладах освіти, що доводять вплив фізичного середовища на результати навчання здобувачів освіти, шкільну атмосферу, роботу всього закладу. Рушійними силами цього руху стали вимоги до системи освіти, зокрема: впровадження компетентнісного підходу та необхідність формування навичок XXI століття у здобувачів освіти; зростання уваги до методології навчання (перехід від традиційних уроків до роботи в групах, індивідуальних і колективних проєктів); інформатизація системи освіти. Серед педагогів оновився інтерес до параметрів освітнього середовища (колір, акустика, меблі), виникла необхідність підвищення ефективності архітектурних і дизайнерських рішень у проєктуванні закладів загальної середньої освіти.

Концепція Нової української школи спрямовує зусилля педагогів на формування нового освітнього середовища: безпечного, опанованого учнями, персоналізованого [5, с. 51]. Відповідно до наказу МОН № 283 від 23.03.2018 року «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи» особливістю сучасного закладу є «організація такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини» [6].

Однак вітчизняній педагогіці не вистачає фундаментальних досліджень, що розкривали б взаємозв'язок між тим, як учні навчаються, і тим, у якому середовищі відбувається освітній процес, між умовами навчання й особистісним розвитком дитини.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Об'єднана міжнародна команда (архітектурні й дизайнерські компанії Cannon Design, VS Furniture, Bruce Mau Design) реалізувала проєкт, що досліджував вплив фізичного середовища на шкільну філософію. Результати експерименту висвітлені у книзі Брюса Мау «Третій учитель» (The Third Teacher) [11], де експерти проголошують, що в шкільному середовищі є три відповідальних за викладання і навчання: перший – учитель, другий – здобувач освіти, третій – освітнє середовище. Грунтуючись на дослідженнях педагогіки, психології, архітектури, автори проєкту пропонують розглядати освітнє середовище у якості «третього вчителя», що впливає на процес навчання дітей.

На пошук оптимального шкільного освітнього середовища, в якому особистість здорова, щаслива, відчуває захищеність і безпеку, були спрямовані широкомасштабні міжнародні проєкти і програми InnoSchool, TALIS (Teaching and Learning International Survey), «Доброзичливі до дітей школи» (ЮНІСЕФ). У якості параметрів середовища дослідники виділили: різноманітність матеріалів і обладнання; можливість для дитини конструювати середовище під власні задачі; наявність місць для усамітнення, зняття поведінкових обмежень, підвищення відчуття контролю над середовищем [1; 2; 7]. Дослідження засвідчили, що чим більше активного простору припадає на дитину, тим більше можливостей створюється для розвитку її творчості; включеність і самоконтроль дитини є вищими при більшій можливості прояву ініціативи, самостійної участі у створенні умов навчання.

Мета статті: дослідження інноваційних практик організації шкільного освітнього середовища, спрямованих на покращення процесу і результатів навчання дітей.

Викладення основного матеріалу. Якщо подивитися на класну кімнату сьогодні і порівняти її з одним із класів початку XX століття, ми не побачимо суттєвої різниці. Звісно, перед нами будуть нові меблі, інтерактивна дошка, комп'ютери, але основна організація простору залишиться старою: діти сидять за рядами парт, учитель біля дошки пояснює матеріал. На щастя, є педагоги, що намагаються змінити традиційні форми, створюючи середовища для особистісного зростання дітей в атмосфері комунікацій, співпраці, творчості, формування лідерських якостей. Нині маємо цікаві приклади організації простору, його ефективного використання, зокрема, проєкт «Новий освітній простір», який реалізує Мінрегіон спільно з ініціативною владою на місцях в рамках реформи освіти Нова українська школа, спрямований на створення сучасного освітнього середовища школи [4].

Щоб створити сучасне освітнє середовище, не обов'язково бути дизайнером чи архітектором. Це довели Ребекка Харе і Роберт Діллон – автори книги «Простір: керівництво для педагогів» [10]. Вони пропонують розпочати оновлення шкільного дизайну із залучення учнівського потенціалу. Для цього створюються візуальні «Дошки натхнення» з малюнками дітей, вирізками з журналів про школу, фотографіями улюблених місць на її території, що дає можливість визначити, які простори діти цінують найбільше, що їм подобається / не подобається в закладі. Такий прийом дає можливість з'ясувати проблеми в організації шкільного простору, окреслити цінності дітей стосовно їхнього середовища, визначити потреби учнів. Залучення здобувачів освіти до створення

шкільного освітнього середовища сприяє вихованню відповідальності, привласненню дитиною простору.

Для визначення «проблемних місць» у закладі, можна використати кольорові маркери (стікери), якими учні позначають приємні для них місця в школі, а також ті, що потребують змістового наповнення, реконструкції. Досвід свідчить, що діти не люблять погано освітлені куточки в школі, порожні стіни, малоінформативні стенди. Продовженням розпочатої роботи буде «Мозковий штурм», під час якого народжуються цікаві дитячі ініціативи, що з часом втіляться в життя закладу освіти: лаунж зони, ігрові, куточки релаксації, пересувні бібліотеки.

Простір має бути не тільки красивим, а й зручним. Цікавою є пропозиція авторів книги «Простір: керівництво для педагогів» [10] дослідити рух дітей у класі. Для цього залучається експерт, який під час уроку малює різними кольорами потоки пересування дітей і вчителя в класній кімнаті. Отриманий малюнок допомагає визначити найбільш задіяні частини класної кімнати, правильно розмістити інвентар, підтримати організований рух у класі.

Для впорядкування руху в школі можна використати малюнок на підлозі. Лінії різного кольору і конфігурації спрямують потоки дітей, допоможуть управляти порядком у школі, послужать орієнтиром для дітей із особливими потребами. Намальовані на підлозі ігри забезпечать цікавий і змістовий відпочинок під час перерв.

Марія Монтессорі у своїх працях піднімала питання руху в класі, переконуючи вчителів, що розумовий розвиток безпосередньо пов'язаний із руховою активністю дитини. Досвід італійки вчить, як пристосувати до руху простір класу, щоб заохочувати свободу і незалежність учнів [3, с. 57].

У книзі «Третій учитель» [11] ідеться про те, що дітям різного віку потрібні місця, де вони зможуть навчатися, торкаючись, маніпулюючи, моделюючи речі своїми руками. Це навчання має викликати почуття, можливість відчуття звуку, запах, смак, дотик і пам'ять руху. Виставлені в коридорі коробки з камінцями, клаптиками тканини, корком задовольняють потребу учнів у дослідженні. Шкільні коридори можна наповнити матеріалами для моделювання, ящиками з кінетичним піском, боксами з каштанами, дошками для малювання, іграми тощо. Як свідчить практика, такі куточки в школі приваблюють не тільки дітей початкових класів, до них приєднуються і старші учні. Так формуються різновікові групи за інтересами. Освітнє середовище, збагачене чуттєвими спогадами, допоможе учням зрозуміти і зберегти те, що вони пізнають.

Що ще можна зробити для реальних змін? Концепція шкільного дизайну виділяє гнучкість у якості одного з параметрів середовища і важливого компонента персоналізованого навчання. Організація класу має підтримувати право дитини на вибір місця навчання, темпу, а вчителю допомагати створювати умови для швидкого реагування на потреби здобувачів освіти. Зазвичай такі класні кімнати є багатofункціональними: раціональне зонування, мобільні меблі, перегородки дають можливість кількох варіантів організації навчальної діяльності. Гнучкі простори дають можливість збиратися разом для співпраці і спільної творчості, вчать продуктивній взаємодії.

Для забезпечення гнучкості простору треба забезпечити школи модульними меблями, килимками, пуфами, м'ячами, кріслами тощо, що задовольнятимуть природну потребу дитини в русі, зміні обстановки. Сучасні меблі дають можливість учням не тільки сидіти, а й качатися, обертатися, стрибати. Це знімає напруження м'язів учнів, забезпечує кращу концентрацію уваги протягом дня. Навіть зі старими столами-партами можна створити нове середовище, для цього вчителю треба навчитися моделювати простір класу під тип уроку, потреби дітей. Парти можна ставити за кластерами, колом, буквою «П», амфітеатром тощо, що дозволить використовувати різні формати утворення груп, проведення різних типів уроків, урахування різних стилів навчання дітей.

Наповнюючи простір класу, варто продумати систему зберігання матеріалів, ґрунтуючись на частоті їхнього використання. Предмети, що оточують дітей мають відповідати їхньому росту і силі: легкі меблі, щоб їх можна було пересувати, доступні полиці шаф, щоб без допомоги дорослого, можна було брати матеріали. Освітнє середовище не може бути захаращеним, вільний простір потрібний дітям для свободи руху. Для підтримки порядку в класі доцільно використовувати контейнери з маркуванням. Їх легко ідентифікувати, зберігати, пересувати. Така організація простору не тільки привчає до порядку, вона допомагає сформувати цілісність знань про предмети та об'єкти, що вивчаються, сприяє систематизації знань. Організуючи простір класу, треба користуватися здоровим глуздом, а не прагненням втиснути в рамки класної кімнати велику кількість навчальних центрів, наявність яких у початковій школі активно обговорюється в педагогічній спільноті. Заповнюючи шафи, не варто виставляти всі матеріали одночасно, краще діяти за принципом постійно змінної виставки. Центри мають постійно поновлюватися матеріалами, що попередньо були презентовані учням. Із досвіду автора статті можна рекомендувати створювати центри, виходячи із можливостей школи, освітніх потреб дітей, змінюючи одні осередки іншими. Це зекономить місце в класі, зробить простір гнучким та адаптивним. При малих приміщеннях класних кімнат можна активно використовувати вільні площі коридорів — винести до них ігрові, бібліотеку, виставку дитячих робіт тощо.

Створюючи нове освітнє середовище, варто звернути увагу на стіни, оцінивши їхній вплив на освітній процес, цінність кожного плакату, стенду. Цікавою деталлю сучасного дизайну є використання технології «Стіни, які говорять» (оригінальна назва «Talking Walls»), що забезпечує дитині можливість бути повновладним господарем свого персонального простору. Сутність технології в тому, що дитина, отримуючи необхідну інформацію, має право вибору планувати свою діяльність, конструктивно використовувати інформаційний ресурс [8]. Стіни можуть зберігати інформацію, що відтворює процес отримання знань. Пошук реалізації такої філософії приводить до використання фотографій дітей за роботою, списку ідей і цілей, запитання. У класі може з'явитися стіна, яка ділиться на такі графі: «Я помітив» – занотовуються всі зміни у довкіллі, які помітили учні, на що звернули увагу; «Я думаю» – думки з приводу побаченого; «Мені цікаво» – питання щодо

побаченого. Створення місць для занотовування важливої інформації учнями ніби говорить, що клас належить усім здобувачам освіти; це демонстрація того, що діти знаходяться у процесі розвитку, це навчання плануванню, визначенню пріоритетів і послідовності дій.

Освіта XXI століття вимагає більшого, ніж навчання фактам: серед наскрізних умінь є робота в команді, розв'язування проблем, відповідальне лідерство. Класні кімнати повинні сприяти формуванню цих умінь, надаючи можливості для групової роботи, спілкування, продуктивної взаємодії. Навчання на проектах вимагає простору, в якому є місце для проведення досліджень, моделювання, забезпечений вільний доступ до матеріалів, виділене місце для зберігання моделей, самих проектів, незавершених робіт тощо.

Проблемою для багатьох шкіл є створення центрів усамітнення, де дитина може посидіти в тиші, подумати, заспокоїтися. Якщо у школі немає таких місць, діти не зможуть побути в тиші, якої вони потребують. Дружні до дитини школи мають місця, де дитина може побути наодинці.

Проектування освітнього середовища – це не те саме, що його декорування, прикрашання. Створюючи середовище, наповнюючи його, завжди варто думати про те, як це вплине на процес навчання. Як важливо не перенасичувати середовище речами і створити баланс у використанні кольорів. Діти більше, аніж дорослі, піддаються емоційно-образному впливу кольору, який має психофізіологічний вплив, виступає засобом естетичного виховання. Варто дотримуватися корпоративних кольорів школи, звужуючи палітру до трьох. Це зменшить візуальний шум у класі і не буде відволікати учнів від навчання, забезпечить цілісне сприйняття простору.

Включення технологій в освітній процес є ключовим аспектом сучасного дизайну. Нові інструменти стимулюють до пізнання, надихають на навчання, мотивують до нових відкриттів. Крім того, технології знищують кордони для пізнавальної діяльності, дають можливість навчатися у власному темпі.

Не варто обмежувати навчання стінами класної кімнати. Популярності набувають уроки серед природи – організація освітнього процесу поза межами стін школи. Американські науковці Іллінойського університету в Урбана-Шампейн, (Іллінойс, США) у журналі *Frontiers in Psychology* опублікували результати досліджень ефективності уроків на природі:

– якщо у звичайних умовах у середньому можна втримати увагу школярів близько 45 хвилин (цим пояснюється

стандартна тривалість уроків у всіх школах, за винятком початкових класів), то на природі це вдається у 2 рази довше – майже 2 години;

– при викладанні одного і того ж матеріалу у межах класу та на свіжому повітрі ефективність навчання на природі зростає на 81%;

– при чергуванні занять у класі та на природі у школярів підвищується рівень спостережливості та старанності на уроці;

– відволікання учнів від освітнього процесу на уроках на природі менше у 2 рази у порівнянні із заняттями у класі [10].

Висновки. Шкільне освітнє середовище здатне не тільки забезпечувати комфорт для дітей і дорослих. За допомогою організації простору можна впливати на мотивацію учнів до навчання, формувати сприятливу атмосферу, забезпечувати потребу в дослідженні, задовольняти освітні потреби учнів. Дискусії навколо питання оновлення освітнього середовища мають на меті привернути увагу до середовища як важливого елементу освітнього процесу, залучивши якомога ширше коло спеціалістів. Потрібні міждисциплінарні дослідження, що об'єднують спеціалістів різних галузей у справі модернізації освітнього середовища Нової української школи.

📖 Список використаних джерел

1. Веб-сайт програми InnoSchool. URL : <http://innoschool.tkk.fi/>.
2. Веб-сайт програми TALIS. URL : <http://www.oecd.org/edu/talis>.
3. Монтессорі М. Самовиховання і самонавчання в початковій школі / Марія Монтессорі. Київ, 1995. 108 с.
4. Новий Освітній Простір. Рекомендації. URL: <http://www.dfrf.minregion.gov.ua>.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2017. 206 с.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи: Наказ МОН № 283 від 23.03.2018 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/60372/.
7. Руководство по школам доброжелательного отношения к ребёнку. ЮНИСЕФ. URL : http://www.unicef.org/education/index_focus_schools.html.
8. Технологія «Стіни, які говорять». URL: <http://ukrdeti.com/wp-content/uploads/2017/05.pdf>.
9. Do Lessons in Nature Boost Subsequent Classroom Engagement? Refueling Students in Flight / Ming Kuo, Matthew H. E. M. Browning and Milbert L. Penner *Frontiers in Psychology*. 04 January 2018.
10. The Space: A Guide For Educators Paperback / Rebecca Louise Hare, Dr. Robert Dillon. Irvine, California: EdTechTeam. June 8, 2016. 238 p.
11. The Third Teacher: 79 Ways You Can Use Design to Transform Teaching & Learning / Bruce Mau. March 1, 2010. 254 p.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 03.06.2018

Водолазская Т. В. Образовательная среда как «третий учитель».

Ⓐ *Исследуются инновационные практики организации школьной образовательной среды, направленной на улучшение процесса и результатов обучения учеников; на примерах раскрывается взаимосвязь между образовательной средой и тем, как обучаются соискатели образования; подаются примеры организации образовательной среды из практики автора статьи.*

Ключевые слова: школьная образовательная среда; «третий учитель»; пространственная организация класса

Vodolazska Tetyana. Educational Environment as the «Third Teacher».

Ⓑ *This paper tells us about innovative practices of organization of the school educational environment aimed at improving the process and results of student learning; the presented examples reveal the relationship between the educational environment and the way of students study. Author of this paper gives examples of organization of the educational environment from her own pedagogical practice.*

Key words: cschool educational environment; «third teacher»; spatial organization of class-room